

STUDIU PRIVIND PATRIMONIUL CONSTRUIT TRADIȚIONAL AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL HARGHITA
PENTRU PROGRAMUL
FALUKÉPVÉDELMI TANULMÁNY A HARGITA MEGYEI FALVAK HAGYOMÁNYOS, ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK
MEGŐRZÉSÉRE

**“OCROTIREA ȘI CONSERVAREA IMAGINII SATULUI
HARGHITEAN”**

“HARGITA MEGYEI FALUKÉPVÉDELMI PROGRAM”

**SATUL CRIȘENI– COM. ATID
KŐRISPATAK– ETÉD KÖZSÉG**

Beneficiar /Megrendelő:

Județul Harghita – Consiliul Județean Harghita
Hargita Megye – Hargita Megye Tanácsa

decembrie 2015 – februarie 2016
2015 december – 2016 februar

FOAIA DE CAPAT/BEVEZETŐ

Denumire proiect: STUDIU PRIVIND PATRIMONIUL CONSTRUIT TRADIȚIONAL AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL HARGHITA PENTRU PROGRAMUL "OCROTIREA ȘI CONSERVAREA IMAGINII SATULUI HARGHITEAN"

Tervmegnevezés: HARGITA MEGYEI FALUKÉPVÉDELMI PROGRAM: FALUKÉPVÉDELMI TANULMÁNY A HARGITA MEGYEI FALVAK HAGYOMÁNYOS, ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK MEGŐRZÉSÉRE

Amplasament: județ Harghita, com. Atid, sat Crișeni

Helyszín : Hargita megye, Etédközség, Kőrispatak

Beneficiar: Consiliul Județean Harghita

Megrendelő: Hargita Megye Tanácsa

Coordonator proiect: S.C. TOPOPREST S.R.L., arh. Bălan Ioan

Tervkordinátor:

Specialiști RUR / szakértők:

arh. Bălan Ioan

Specialiști DMI / Műemlékvédelmi szakértők:

arh. Máthé Zoltán

Elaborator studiu / Tanulmány készítője:

S.C. TOPOPREST S.R.L., S.C. YOUPLAN S.R.L.-D., S.C. ARC STUDIO S.R.L.

Proiectanți / Tervezők:

urb. Timotei Fecioru

urb. peis. Blága Botond

urb. peis. Ioana AlexandraMircea

urb. Andrei Ștefan Săbău

Nr. proiect / Tervszám: 28656/96/2015

Data / Dátum: 12. 2015 - 02.2016

Faza / Tervfázis: Studiu / Tanulmány

BORDEROU GENERAL/TARTALOMJEGYZÉK

1. Piese scrise/ Írott rész

- Pagina de titlu, lista de semnături / Címlap
- Borderou / Tartalomjegyzék
- Memoriu – concluzii privind cartarea satului și patrimoniul material local/
Következtetések – a falu helyi örökségének feltérképezése
- Tabelul de evaluare /Értékelő táblázat
- Fișe de cartare /Értékelő adatlap
- Regulament local de urbanism privind ocrotirea imaginii satului /
A faluképvédelmet elősegítő helyi urbanisztikai szabályzó

2. Piese desenate / Rajzolt rész

- Localizare în județ / Elhelyezkedési térkép
- Hărți istorice/Történelmi térképek
- Plan de situație / Helyszínrajz
- Peisaj teritorial / Környező táj
- Analiza peisajului / Tájélemzés
- Reglementări urbanistice/Urbanisztikai szabályzó

3. DVD

Piese scrise/ Írott rész

- Memoriu – concluzii privind cartarea satului și patrimoniul material local
Következtetések – a falu helyi örökségének feltérképezése
- Tabelul de evaluare /Értékelő táblázat
- Fișe de cartare / Értékelő adatlap
- Regulament local de urbanism privind ocrotirea imaginii satului /
A faluképvédelmet elősegítő helyi urbanisztikai szabályzó

Piese desenate

- Localizare în județ / Elhelyezkedési térkép
- Hărți istorice/Történelmi térképek
- Plan de situație / Helyszínrajz
- Peisaj teritorial / Környező táj
- Analiza peisajului / Tájélemzés
- Reglementări urbanistice/Urbanisztikai szabályzó

Fotografii

- Fotografii elemente valoroase / Értékes elemeket tartalmazó fotók
- Fotografii / fotók

**STUDIU PRIVIND PATRIMONIUL CONSTRUIT TRADIȚIONAL AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL HARGHITA
PENTRU PROGRAMUL**

**FALUKÉPVÉDELMI TANULMÁNY A HARGITA MEGYEI FALVAK HAGYOMÁNYOS, ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK
MEGŐRZÉSÉRE**

MEMORIU – SAT CRIȘENI, COM. ATID

MŰLEÍRÁS – KÖRISPATAK – ETÉD KÖZSÉG

CUPRINS / TARTALOMJEGYZÉK

- 1. SCOPUL STUDIULUI / A TANULMÁNY CÉLJA**
- 2. DATE DESPRE LOCALITATE / A TELEPÜLÉS LEÍRÁSA**
- 3. STRUCTURA ȘI TIPUL LOCALITĂȚII / A TELEPÜLÉS TÍPUSA ÉS SZERKEZETE**
- 4. CONCLUZIILE TABELULUI DE EVALUARE / KÖVETKEZTETÉSEK – ÉRTÉKELŐ TÁBLÁZAT**
 - A. Locuințe/obiective de utilitate publică / Lakóházakészközépületek**
 - B. Șuri / Csűrök**
 - C. Porți / Kapuk**
 - D. Împrejmuiri / Kerítések**
 - E. Fântâni / Kútak**
 - F. Clădiri anexe pentru utilaje, clădiri anexe pentru depozitare, cuptoare, wc in curte, stup de albine, morminte și opere comemorative de război**
Melléképületek, tározók, kemencék, árnyékszék, méhkaptár, hadisírok és megemlékező alkotások
- 5. MONUMENTE ȘI SITURI ARHEOLOGICE / MŰEMLÉKEK ÉS RÉGÉSZETI HELYEK**
- 6. ELEMENTE PROPUSE PENTRU PROTECȚIE LOCALĂ / HELYI VÉDELEMRE KIJELÖLT ELEMÉK**
- 7. ELEMENTE VALOROASE / ÉRTÉKES ELEMÉK**

**STUDIU PRIVIND PATRIMONIUL CONSTRUIT TRADIȚIONAL AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL HARGHITA
PENTRU PROGRAMUL**

**FALUKÉPVÉDELMI TANULMÁNY A HARGITA MEGYEI FALVAK HAGYOMÁNYOS, ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK
MEGŐRZÉSÉRE**

MEMORIU –SAT CRIȘENI, COM. ATID
MŰLEÍRÁS – KÖRISPATAK – ETÉD KÖZSÉG

1. SCOPUL STUDIULUI / A TANULMÁNY CÉLJA

Motto: "Cea mai interesantă zonă, aflată pe aceste granițe, este frumoasa țară a secuilor, cel care este cel mai puțin cunoscut, despre care și noi însuși știm puține lucruri. Prin urmare a fost o nevoie urgentă de a descoperi și descrie"

Mottó: „És éppen ezen véghatárainkon fekvő legérdekesebb terület, a szép Székely föld az, mely legkevésbé van ismerve, melyről önmagunk is legkevésbé tudunk. Égető szükségévé vált tehát annak felkutatása és ismertetése” (Orbán Balázs)

Obiectul studiului este identificarea elementelor valoroase care fac parte din patrimoniul material al satului și alcătuirea unui regulament local de urbanism care să protejeze specificul locului. Pentru aceasta sunt inventariate toate casele, șurele, porțile, împrejmirile, fântânile, spațiile verzi, clădirile anexe pentru utilaje, clădirile anexe pentru depozitare, cuptoarele, wc-urile în curte, stupii de albine, mormintele și operele comemorative de război. Se realizează o bază de date, structurată pe trei categorii: tipologie, originalitate și stare de degradare. Pentru componentele valoroase ale patrimoniului material local se vor realiza fișe de cartare și relevee sumare.

A felmérés célja: azonosítani az értékes elemeket, amelyek az itteni falvak anyagiörökségének részeit képezik, valamint egy helyi urbanisztikai szabályzat létrehozása, mely a helyijellegzetességek megvédésére fektet hangsúlyt. Ennek érdekében leltárba vesszük az összes házat, csúrt, kaput, kerítést, zöldsövegetet, melléképületet, kemencét, árnyékszékét, méhkaptárt, hadisírokat és megemlékező alkotásokat. Készül egy adatbázis három kategóriába rendezve: tipológia, eredetiség és állapot. A helyi anyagi örökség értékes komponenseiről értékelő adatlap és vázlatos felmérés készül.

Scopul nostru este, în afară de a înțelege satul și de realiza diferite propuneri, atragerea atenției asupra distrugerii elementelor arhitecturale valoroase caracteristice satului secuiesc, respectiv: porți secuiești; porți din zidărie cărămidă sau piatra cu închidere pe întreaga deschidere; prispe sculptate; învelitori din țiglă sau șindrila, etc – care au un rol important în definirea peisajului. Dispariția treptată a șurelor și a caselor vechi secuiești și înlocuirea acestora cu intervenții noi, stridente, atipice, face ca satul să piardă din caracterul original. În calitate de elaboratori ai acestui studiu, considerăm ca o datorie imensă semnalarea și luarea de măsuri împotriva pericolului de a deteriora și pierde bogăția culturală și arhitecturală a satelor secuiești.

Munkánk célja a megismerésen, ismertetésen és javaslatokon túl a figyelemfelkeltés a székely falukép értékes, jellegzetes elemeinek pusztulását illetően: a faragott székelykapuk, kőből, téglából falazott, vaskos, cseréppel fedett vagy ívvel lezárt udvarházakra jellemző kapuoszlopok, a faragott tornácok, a kézzel vetett cserép, vagy zsindegyel fődött magas szögű tetők, melyek tájmeghatározó szerepe is rendkívül fontos, valamint az egyre fogyó csűrök, melyek mesteri faszerkezete, látványos tömege nélkül nem székely falu többé a falu. E tanulmány szerzőiként, úgy gondoljuk, kötelességünk jelezni és lépéseket tenni annak irányába, hogy megakadályozzuk e kultúrában és építészeti értékekben gazdag falvak pusztulását.

2. DATE DESPRE LOCALITATE / A TELEPÜLÉS LEÍRÁSA

Localitatea Crișeni, cu o suprafață de cca 88.76 ha, este situată în comuna Atid, județul Harghita reprezentând hotarul de vest cu județul Mureș. Face parte din bazinul hidrografic al Târnavei Mici, dezvoltându-se pe valea pârâului Cușmed, la o altitudine de cca 600 m deasupra nivelului mării, în depresiunea Magherani-Atid, formațiune a Subcarpaților Târnavei Mici. Zona este predispusă la eroziune, fiind necesare lucrări de sistematizare pe cca 1.5 km în dreptul localității. Accesul la Crișeni se face dinspre județul Mureș, prin localitatea Sângeorgiu de Pădure, față de care se situează la 14.km, și dispre Atid. Drumul cu peisaje pitorești, ce trece pe lângă lacul Bezidu Nou, este numit și Drumul Zânelor, legendele locale povestind cum acestea au obiceiul de a ademeni călătorii cu frumoase cântece, sau a-i speria. Topoclimatul local favorizează apariția inversiunii termice, caracterizat prin staționarea maselor de aer rece în sezonul de iarnă, ceea ce duce la scăderea temperaturilor locale cu câteva grade față de restul zonei, precum și un grad mai mare de nebulozitate și ceață.

Profilul economic principal al așezării este cel zoo-agricol, cel secundar fiind de exploatare al lemnului și servicii - turism. Satul a devenit cunoscut datorită meșteșugului de împletire al pălăriilor de paie, cunoscut acum de toți locuitorii săi. În anul 2001 a fost chiar înființat un muzeu al pălăriilor de pai, ce atrage anual câteva mii de turiști.

Körispatak 88.76 ha-on terület el, Etéd községhez tartozik, Hargita megyében, a nyugati határt képviselvén Maros megyével. A Kis-Küküllő vízrajzi medencéhez tartozik, Küsmöd patak mentén, körülbelül 600m tengerszint fölött. A terület hajlamos a talajerózióra, emiatt szükségesek a folyamatos rendszerezési munkálatok. Körispatak megközelítése két irányból lehetséges: Marosszentgyörgyön át, amely 14 km távolságra helyezkedik el, valamint Etéd irányából. A költői tájképekkel rendelkező utat, amely Bözödújfalú tó mellett halad el, a Tündérek Útjának is nevezik, a helyi legendák azt mesélik, hogy ezek szokása az utasokat elcsábítani szép énekekkel, vagy elijeszteni őket. A helyi éghajlat hajlamos a gyors hőcsereire, amit az állandó hideg légtömeg jellemez a téli időszakban, ami a levegő lehülését eredményezi, pár fokkal, a többi területekhez képest, és ugyanúgy a köd és a borult időjárás is nagyobb.

A település fő gazdasági profilja állattartás-mezőgazdaság, másodlagos a faipar és bányászati tevékenységek. A falu a szalmakalapról vált híressé, ami ma már helyi szinten mindenki által gyakorolt kézműves tevékenység. 2001-ben megalakult egy szalmakalap múzeum, évente több ezer turistán bevonzva a környékre.

Localitatea Crișeni este una destul de veche, fiind menționată pentru prima dată în documente în anul 1382, însă zona a fost locuită încă din epoca bronzului mijlociu și târziu. Au fost descoperite urme ale unei vetre preistorice aparținând culturii Wietenberg și fragmente ceramice

dacice din epoca migrațiilor, din sec. VII-IX. În anul 1614 satul număra 5 familii, ajungând în 1786 la 59 de locuitori. În prezent localitatea numără cca 725 de persoane, cunoscând o stagnare demografică în ultimele două decenii.

Cea mai cunoscută personalitate din Crișeni este Szocs Lajos –fondatorul Muzeului pălăriilor, reprezentând a treia generație de meșteri specializați în împletirea pălăriilor de pai.

Kőrispatak egyik a környék egyik legrégebb települése, az első megjelenések hivatalos dokumentumokban, 1382-ből származnak, viszont a terület lakva volt már a középkor és későbbi-erőszakban is. Óskori kemence maradványokat találtak, Wietenberg kultúrából, és dákk kerámia maradványokat a migránsok korszakából, a VII-IX századból. 1614-ben a faluban 5 család volt, 1786-ban már 59 lakosa volt. Manapság a faluban kb 725 személy van, népesedési megállás jelentkezett az utolsó két évtizedben.

3. STRUCTURA ȘI TIPUL LOCALITĂȚII / A TELEPÜLÉS TÍPUSA ÉS SZERKEZETE

Satul Criseni este un sat cu o structură liniară, cu dezvoltare ramificată, dintr-un punct central de răscruce, în lungul drumului principal, pe direcția E-V. Nucleul sau vatra satului este situat aproximativ în centrul geometric al așezării, la intersecția celor două drumuri, demonstrând o evoluție echilibrată în timp. Zona centrală concentrează și azi principalele clădiri publice și de servicii, biserica, școala și centrul comunitar. Odată cu creșterea demografică, satul s-a extins și pe drumurile laterale desprinse din acesta. Construcțiile sunt dispuse într-o structură stradală tip banda cu casele dispuse și pe stanga și pe dreapta, cu poziționarea preponderent perpendiculară pe axul drumului. Aceasta poziție pe lot generează un front stradal în pieptene (în anumite zone neregulate), ritmat de portile tradiționale. Șura are o poziție transversală, paralelă cu strada, separând de grădină. Alte clădiri gospodărești precum anexe pentru depozitare și WC-uri de curte sunt dispuse în zonele dinspre spatele loturilor, în timp ce fântânile, cuptoarele și bucătăriile de vară sunt în curtea din față.

Kőrispatak lineáris, útmenti szerkezetű, elágazó mellékutcákkal fejlődött egy középpontból, a főút mentén Kelet-nyugat irányban. A falu központja nagyjából a település mértani középpontjában található, a két út kereszteződésénél, ami egy kiegyensúlyozott előrehaladást bizonyít. A falu központját még napjainkban is a fő középületek határozzák meg, a templom, az iskola, a művelődési ház. A házak elhelyezése a parcellán többnyire utcafronti. Ez az elhelyezés a parcellán egy szabályos utcafrontot, valamint a bejáratok, és más új funkciók által egy ütemezett dinamikát eredményez, néhol nagyobb megszakításokkal. A domináns utcafrontot fésűs beépítés jellemzi. A csűr keresztirányban helyezkedik, két részre osztva az udvart. Egyéb gazdasági épület a ház meghosszabításában található, vagy az utcafronton, mint pl: kemence, kút, különösen a sütő (nyári konyha) esetében. Mindez tükrözi, hogy jelenleg a falu kénytelen változásokat elviselni, mégis a hagyományos porta nagyrésze érintetlen marad, megőrzi az eredeti tipológiát, beleértve a klasszikus elemeket: udvarfelosztás, csűr, kapu, kút, sütő-ház, kemence és más melléképületek.

4. CONCLUZIILE TABELULUI DE EVALUARE / KÖVETKEZTETÉSEK – ÉRTÉKELŐ TÁBLÁZAT

A. Locuințe/obiective de utilitate publică / Lakóházakés középületek

Au fost numărate 309 locuințe și obiective de utilitate publică, care au fost clasificate după trei categorii: tipologie, originalitate și starea de degradare. Cele trei categorii prezintă următoarele subcategorii:

309 ház -beleértve középületeket- volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus, eredetiség és állapot. Ezen három kategória a következő alkategóriákat tartalmazza:

1. CASE DE LOCUIT / LAKÓHÁZ

A. Tipologie / Típus

A. case tradiționale simple și vechi

Szimpla, hagyományos régi ház

B. case tradiționale vechi cu arhitectură mai complexă

Hagyományos, régi ház bonyolultabb architektúrával

C. case de locuit comune construite după anul 1950

Az 1950-es évek után épített, szokásos lakóház

D. case stridente și deranjante din punct de vedere a imaginii satului tradițional

A hagyományos faluképtől eltérő, kirívó, zavaró ház

E. conace sau clădiri cu acest caracter

Kúriák és hasonló karakterű házak

B. Originalitate / Jelleg

• fără nicio intervenție

Eredeti, beavatkozás nélküli

• prezentând intervenții potrivite (de renovare)

Megfelelő beavatkozással (felújítás)

• prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)

Nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

• bună / Jó

• medie / Átlagos

• rea / Rossz

2. OBIECTIVE DE UTILITATE PUBLICĂ / KÖZÉPÜLETEK

Astfel, se identifică ca obiective de utilitate publică 13 construcții, respectiv: 3 biserici, 1 clădire de învățământ – școală generală, 1 centru comunitar, 1 muzeu – muzeul palariilor de paie, 7 centre comerciale și de servicii- 3 magazine mixte, 1 magazin industrial, 1 restaurant, 1 bar și 1 pensiune.

Középületek: templom, iskola, kultúrotthon, 1 orvosi rendelő, 1 gyógyszertár, néptanács, rendőrség, 2 helyi vegyesbolt/ élelmiszerbolt

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

cca 36% - 115 case tradiționale simple și vechi

115 simpla, hagyományos régi ház

cca 2% - 4 case tradiționale vechi cu arhitectură mai complexă
4 hagyományos, régi ház bonyolultabb architektúrával
cca 51% - 156 case de locuit comune construite după anul 1950
156 szokásos lakóház az 1950-es évek után épített,
cca 11% - 34 case stridente și deranjante din punct de vedere a imaginii satului tradițional
34 hagyományos faluképtől eltérő, kirívó, zavaró ház
0.00% - 0 conace sau clădiri cu acest caracter
0 kúria

B. Originalitate / Jelleg

cca 56% - 174 case fără nicio intervenție
174 eredeti, beavatkozás nélküli
cca 2% - 7 case prezentând intervenții potrivite (de renovare)
7 megfelelő beavatkozással (felújítás)
cca 42% - 128 case prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)
128 nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

cca 78% - 241 case stare fizică bună / 241 jó állapotú
cca 19% - 68 case stare fizică medie / 68 átlagos állapotú
cca 3% - 9 case stare fizică rea / 9 rossz állapotú

Rezultă ca două treimi din fondul construit din satul Crișeni este nou, cu locuințe realizate după anul 1950, dar și case stridente și numai 36% din sat mai păstrează arhitectura tradițională veche. Cca 2% din acestea sunt construcții cu o arhitectură mai complexă, elemente reprezentative pentru tipologia caselor de familie înstărite din societatea veche. Din totalul de locuințe, peste jumătate nu au suferit niciodată intervenții, însă toate cele asupra cărora s-a intervenit, exceptând un procent neglijabil, de 2% au fost modificate necorespunzător, fiindu-le alterată arhitectura prin materiale și finisaje nepotrivite, distrugerea elementelor decorative sau adăugarea de elemente ce au modificat fațadele sau volumetria construcțiilor.

Satul Crișeni are nevoie de o reglementare riguroasă a intervențiilor arhitecturale pentru a-și putea păstra aspectul general de așezare rurală tradițională.

Kőrispatak épületállományának 2/3-a 1950 után épült, és csak 36%-a a falunak őrzi a régi hagyományos tipológiákat. Ezekből körülbelül 2% bonyolultabb architektúrával rendelkezik, ez a régi gazdag családokra volt jellemző. A házak több mint fele nem szenvedett átalakítást, beavatkozást, azonban azok közül amelyek beavatkozást szenvedtek, kis százalékot leszámítva- 2%, nem megfelelő a beavatkozás, eltompítva az eredeti architektúrát: nem megfelelő búrkokatok, megsemmisítve a díszítő elemeket, vagy olyan elemek hozzáadása amelyek megváltoztatták az épületeket esztétikáját.

Kőrispatakknak szüksége van nagyon szigorú szabályokra a beavatkozásokat illetően, ahhoz hogy megtartsa az általános, hagyományos kinézetét.

B. Şure / Csűrök

Au fost numărate 154 şure care au fost clasificate după trei categorii: tipologie, originalitate și starea de degradare. Cele trei categorii prezintă următoarele subcategorii:

154 csűr volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus, eredetiség és állapot. Ezen három kategória a köv. alkategóriákat tartalmazza:

A. Tipologie / Típus

A. şure simple din bârne de lemn

Szimpla, fagerendás csűr

B. şure din bârne de lemn cu grajd pentru animale, din piatră sau cărămidă

Fagerendás csűr kő- vagy téglaiállalóval

C. şure din cărămidă sau piatră

Tégla- vagy kőcsűr

D. şure noi din cadre de lemn și scânduri

Új, fakeretes, deszkázott csűr

E. şure aferente conacelor

Kúriákhoz tartozó csűr

B. Originalitate / Jelleg

- fără nicio intervenție

Eredeti, beavatkozás nélküli

- prezentând intervenții potrivite (de renovare)

Megfelelő beavatkozással (felújítás)

- prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)

Nem megfelelő beavatkozással (modosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

- bună / Jó

- medie / Átlagos

- rea / Rossz

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

cca 18% - 27 şure simple din bârne de lemn

27 szimpla, fagerendás csűr

cca 60% - 93 şure din bârne de lemn cu grajd pentru animale, din piatră sau cărămidă

93 Fagerendás csűr kő- vagy téglaiállalóval

cca 21% - 33 şure din cărămidă sau piatră

33 Tégla vagy kőcsűr

cca 1% - 1 şure noi din cadre de lemn și scânduri

1 Új, fakeretes, deszkázott csűr

0.00% - 0 şure aferente conacelor

0 Kúriákhoz tartozó csűr

B. Originalitate / Jelleg

cca 83% -128 șure fără nicio intervenție

128 Eredeti, beavatkozás nélküli csűr

cca 4% - 6 șure prezentând intervenții potrivite (de renovare)

6 csűr megfelelő beavatkozással (felújítás)

cca 13% - 20 șure prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)

20 csűr nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

cca 41% - 63 șure în stare fizică bună

63 jó állapotú

cca 41% - 63 șure în stare fizică medie

63 átlagos állapotú

cca 18% - 28 șură în stare fizică rea

28 rossz állapotú

Exact jumătate din gospodăriile din Crișeni mai păstrează în perimetrul lor o șură, marea majoritate a lor, cca 60% fiind șure cu grajd pentru animale, din lemn, piatrăși cărămidă, demonstrând faptul că în sat încă se mai practică păstoritul și creșterea animalelor, precum și alte activități agricole. Marea lor majoritate, însă, cca 83% nu au suferit modificări, motiv pentru care în jur de 59% sunt în curs de degradare. Cca 18% din șure sunt deja în stare fizică rea, ceea ce demonstrează necesitatea unor reabilitări rapide, în următorii 2-3 ani pentru a preveni distrugerea lor în timp. Un procent relativ mic, de numai 13% din șure prezintă intervenții nepotrivite, ce le alterează arhitectura, restul păstrând-și aspectul tradițional. Datorită tendinței de dezvoltare a așezării, șurele încă sunt o parte importantă a gospodăriilor locuitorilor din Crișeni, ba chiar, unele din ele sunt dublate de alte anexe de depozitare sau pentru utilaje. Prezența acestor elemente suplimentare este un aspect care trebuie reglementat, pentru ca organizarea și tipologia gospodăriei tradiționale să nu fie alterată în timp.

A kőrispataki porták felerendelkezik csűrrel, nagy része, kb 60% szimpla fagerendás csűr, beleértve az istállót, mely estenként váltakozik: téglá és-vagy kő. Ez azt bizonyítja hogy a faluban még jelen van a juhászat illetve az állattartás, ugyanúgy mint más mezőgazdasági tevékenységek is. Nagy része nem volt újítva, kb 83%, ami miatt kb 59% romlási állapotban van. Körülbelül 18% a csűröknek már nagyon rossz állapotú, ami azt bizonyítja hogy sürgős felújításokra van szükség, az elkövetkezendő 2-3 évben a teljes pusztulás megakadályozása érdekében. Csak 13%- a csűröknek szenvedtek olyan átalakításokat amelyek nem megfelelőek, és eltérnek a hagyományos építészettől. A település fejlődésében a csűr még mindig fontos szerepet játszik a lakosok életében, sőt mi több egyesek bővítve vannak tárolóhellyel is. Ez elemek fenntartását meg kell őrizni, annak érdekében, hogy a hagyományos, helyi arculat ne tompuljon el idővel.

C. Porți / Kapuk

Au fost numărate 291 porți care au fost clasificate după trei categorii: tipologie, originalitate și starea de degradare. Cele trei categorii prezintă următoarele subcategorii:

291 kapu volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus, eredetiség és állapot. Ezen három kategória a köv. alkategóriákat tartalmazza:

A. Tipologie / Típus

- A. porți simple țărănești
Simpla, parasztos kapu
- B. porți cu închidere deasupra la poarta mică
Kapu, fedett gyalogkapuval
- C. porți cu închidere pe întreaga deschidere
Teljesen fedett kapu, a ház homlokzatából folytatólagosan
- D. porți secuiești
Székelykapu
- E. porți care imită tipologii tradiționale, dar parțial, din materiale neadecvate
Kapu, amely hagyományos tipológiákat imitál, de részben nem megfelelő anyagokból
- F. porți care s-au realizat din materiale netradiționale cu aspect strident
Kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült kapu
- G. porți aferente conacelor
Kúriákhoz tartozó kapu

B. Originalitate / Jelleg

- fără nicio intervenție
Eredeti, beavatkozás nélküli
- prezentând intervenții potrivite (de renovare)
Megfelelő beavatkozással (felújítás)
- prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)
Nem megfelelő beavatkozással

C. Stare fizică / Állapot

- bună / Jó
- medie / Átlagos
- rea / Rossz

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

- cca 22% - 65 porți simple țărănești
65 simpla, parasztos kapu
- cca 7% - 21 porți cu închidere deasupra la poarta mică
21 kapu, fedett bejárati (kis)kapuval
- cca 1% - 2 porți cu închidere pe întreaga deschidere
2 teljesen fedett kapu, a ház homlokzatából folytatólagosan
- cca 5% - 13 porți secuiești
13 Székelykapu
- cca 9% - 26 porți care imită tipologii tradiționale, dar parțial, din materiale neadecvate
26 kapu, amely hagyományos tipológiákat imitál, de részben nem megfelelő anyagokból
- cca 56%- 164 porți care s-au realizat din materiale netradiționale cu aspect strident
164 kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült kapu
- 0.00% - 0 porți aferente conacelor
0 Kúriákhoz tartozó kapu

B. Originalitate / Jelleg

- cca 92% - 268 porți fără nicio intervenție

- 268 eredeti, beavatkozás nélküli
- 0.00% - 0 porți prezentând intervenții potrivite (de renovare)
0 megfelelő beavatkozással (felújítás)
- cca 8% - 23 porți prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)
23 nem megfelelő beavatkozással

C. Stare fizică / Állapot

- cca 71% - 205 porți în stare fizică bună
205 jó állapotú
- cca 21% - 62 porți în stare fizică medie
62 átlagos állapotú
- cca 8% - 24 porți în stare fizică rea
24 rossz állapotú

Satul Crișeni prezintă o problemă destul de mare a imaginii, peisajul tradițional fiind alterat într-un procent mare, de cca 56% de porți cu aspect strident, realizate cu materiale și finisaje nepotrivite. La acestea se adaugă cca 9% porți ce imită nefericit tipologia tradițională, ducând practic la crearea unei majorități de cca două treimi de porți distonante în contextul satului. Prin contrast, puținele porți tradiționale, porți cu închidere deasupra porții mici, porți cu închidere pe întreaga deschidere și porți secuiești, însumând cca 13% din total, ies cu atât mai mult în evidență ca elemente arhitecturale valoroase. Marea majoritate a porților nu au fost modificate în timp și foarte puține, cca 8%, au fost alterate prin intervenții nepotrivite. Tot acesta este, însă motivul pentru care puțin sub o treime, cca 29%, sunt în curs de degradare și vor necesita lucrări de reabilitare.

Körispatak hagyományos tájképe elég nagy mértékben torzult a kirívó kapuk miatt, kb 56%-ban, amelyek nem megfelelő anyagokból készültek. Ezekhez társul 9%, olyan kapu amely nemmegfelelő módon utánozza a hagyományos stílust, gyakorlatilag körülbelül két harmada a kapuknak eltérő a hagyományostól. Ezzel ellentétben, a kevés hagyományos kapu (pl.székelykapu), kiemelkedik, mint értékes építészeti elem. Nagyrésze a kapuknak nem volt módosítva az idők folyamán, és csak nagyon kis mennyiségben, kb 8% esetén történt nem megfelelő beavatkozás. 29%-uk pusztuló félben van, mihamarabbi beavatkozást igényel

D. Împrejmuri / Kerítés

Au fost numărate 288 împrejmuiri aferente gospodăriilor care au fost clasificate după două categorii: tipologie și starea de degradare. Cele două categorii prezintă următoarele subcategorii:

288portához tartozó kerítés volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus és állapot. Ezen kategóriák a köv. alkatégoriákat tartalmazzák:

A. Tipologie / Típus

- A. împrejmuiri simple țărănești
Szimpla, parasztos kerítés
- B. împrejmuiri cu soclu tradiționale
Kerítés hagyományos talapzaton
- C. împrejmuiri care imită tipologii tradiționale, dar parțial, din materiale neadecvate
Kerítés, amely hagyományos tipológiákat imitál, de részben nem megfelelő anyagokból
- D. împrejmuiri care s-au realizat din materiale netradiționale cu aspect strident
Kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült kerítés
- E. împrejmuiri aferente conacelor din zidărie plină

Kúriákhoz tartozó tömör falazatú kerítés

B. Stare fizică / Állapot

- bună / Jó
- medie / Átlagos
- rea / Rossz

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

- cca 25% - 72 împrejmuiri simple țărănești
72 szimpla, parasztos kerítés
- cca 12% - 36 împrejmuiri cu soclu tradiționale
36 kerítés hagyományos talapzaton
- cca 12% - 35 împrejmuire care imită tipologii tradiționale, dar parțial, din materiale neadecvate
35 kerítés, amely hagyományos tipológiákat imitál, de részben nem megfelelő anyagokból
- cca 50% - 144 împrejmuiri care s-au realizat din materiale netradiționale cu aspect strident
144 Kirívó megjelenésű, nem hagyományos anyagokból készült kerítés
- cca 1% - 1 împrejmuiri aferente conacelor din zidărie plină
1 Kúriákhoz tartozó tömör falazatú kerítés

B. Stare fizică / Állapot

- cca 62% - 177 împrejmuiri în stare fizică bună
177 jó állapotú
- cca 28% - 81 împrejmuiri în stare fizică medie
81 átlagos állapotú
- cca 10% - 30 împrejmuiri în stare fizică rea
30 rossz állapotú

Ca și în cazul porților, împrejmuirile satului Crișeni prezintă o problemă vizuală, fie imitând tipologii tradiționale în moduri necorespunzătoare, fie fiind realizate din materiale neadecvate, cu un aspect strident în raport cu imaginea tradițională a satului. Numai un procent de cca 12% mai păstrează tipologia pe soclu, iar starea generală a împrejmuirilor nu este deloc încurajatoare. Cca 38% din ele sunt în curs de deteriorare, din care 10% sunt deja în stare fizică proastă. Rezultă că satul Crișeni necesită lucrări de reabilitare a împrejmuirilor, cu accentul pe recuperarea elementelor tradiționale și reglementarea viitoarelor intervenții.

Ugyanugy mint a kapuknál a kerítések esetében is, vagy nem megfelelő módon utánozza a hagyományos stílust vagy nem megfelelő, kirívó anyagokból készült, ami tompítja a hagyományos helyi arculatot. Csak egy 12%-a a kerítéseknek őrzi a klasszikus stílust, talapzattal, állapotuk aggasztó. Körülbelül 38% rongálódott, amely közül 10% már nagyon rossz állapotú. Kőrispataknak felújítási munkálatokra van szüksége a hagyományos elemek visszaszerzése érdekében.

E. Fântâni / Kutak

Au fost numărate 165 fântâni aferente gospodăriilor care au fost clasificate după trei categorii: tipologie, originalitate și stare de degradare. Cele trei categorii prezintă următoarele subcategorii:

165 kút volt azonosítva, melyek a következők szerint csoportosulnak: típus, eredetiség és állapot. Ezen három kategória a köv. alkategóriákat tartalmazza:

A. Tipologie / Típus

- A. Fântână cu roată / kerekeskút
- B. Fântână cu cumpănă / gémeskút

B. Originalitate / Jelleg

- fără nicio intervenție
Eredeti, beavatkozás nélküli
- prezentând intervenții potrivite (de renovare)
Megfelelő beavatkozással (felújítás)
- prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)
Nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

- bună / Jó
- medie / Átlagos
- rea / Rossz

Concluzii / Következtetések:

A. Tipologie / Típus

cca 100% - 165 fântâni cu roată / 165 kerekeskút
0.00% - 0 fântâni cu cumpănă / 0 gémeskút

B. Originalitate / Jelleg

cca 67% - 110 fântâni fără nicio intervenție
110 Eredeti, beavatkozás nélküli kút
cca 5% - 9 fântâni prezentând intervenții potrivite (de renovare)
9 megfelelő beavatkozással (felújítás)
cca 28% - 46 fântâni prezentând intervenții nepotrivite (de alterare a arhitecturii inițiale)
46 nem megfelelő beavatkozással (módosítja az eredeti architektúrát)

C. Stare fizică / Állapot

cca 62% - 102 fântâni în stare fizică bună / 102 jó állapotú kút
cca 28% - 47 fântâni în stare fizică medie / 47 átlagos állapotú kút
cca 10% - 16 fântâni în stare fizică rea / 16 rossz állapotban levő kút

Mai bine de jumătate din gospodăriile din Crișeni dețin o fântână, însă toate sunt cu roată. Satul nu mai păstrează nici o fântână cu cumpănă, iar cele existente nu sunt îngrijite corespunzător, două treimi din ele nefiind niciodată reabilitate. În plus, un procent apreciabil de 28% din ele au suferit intervenții ce le-au alterat arhitectura inițială. În prezent numai 62% din fântâni mai sunt în stare fizică bună, iar cca 10% sunt deja deteriorate. O treime din ele vor necesita reabilitări în următorii 5-10 ani. Per total, fântânile din Crișeni sunt elemente pur funcționale, cu imaginea mult diferită de cea originală, din trecut, dar importante ca prezență pentru tipologia gospodăriilor tradiționale.

Több mint fele a gazdaságoknak rendelkezik kúttal, azonban az összes kerekeskút. A falu nem őriz egyetlen egy régi kútat sem (gémeskútat), és a meglévők egyáltalán nem rendezettek, két

harmada soha nem volt felújítva. Sőt többség egy elég fontos százaléka, 28% olyan módosításokon esett át ami eltérő az eredetitől. 62% jó állapotú, és kb 10% már átlagos állapotban van. Egy harmada közülük az elkövetkezendő 5-10 évben újításokra szorul. Kőrispatak kútjai mind használhatóak, az eredetitől nagyon eltérő kinézettel, viszont fontos szerepük van a hagyományos telkeken.

**F. Clădiri anexe pentru utilaje, clădiri anexe pentru depozitare, cuptoare, wc in curte, stup de albine, morminte și opere comemorative de război
Melléképületek, tározók, kemencék, árnyékszék, méhkaptár, hadisírok és megemlékező alkotások**

Au fost numărate 80 anexe pentru utilaje, 87 clădiri anexe pentru depozitare, 36cuptoare, 156 WC-uri în curte, 10 stupi de albine, 4 monumente vizibil din strada, 2 fantani accesibile de pe domeniul public.

Azonosítva lett 80 mezőgazdasági épület gépeknek, 87 tározó, 36 kemence, 156 árnyékszék, 10 méhkaptár, 4 megemlékező alkotás (hősök terén), 2 az utcán (közterületen) található kút.

5. MONUMENTE ȘI SITURI ARHEOLOGICE / MŰEMLÉKEK ÉS RÉGÉSZETI HELYEK

Nu s-au identificat monumente istorice, conform listei monumentelor istorice din 2010, publicată de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național:

Kőrispatak területén nem található műemlék, a Kulturális Minisztérium által, 2010-ben megjelentetett műemléklista szerint.

6. ELEMENTE PROPUSE PENTRU PROTECȚIE LOCALĂ / HELYI VÉDELEMRE KIJELÖLT ELEMENK

Toate gospodăriile secuiești tradiționale sunt propuse pentru protecție locală.

Az összes hagyományos székely porta ki lett jelölve helyi védelemre.

Toate șurele tradiționale realizate folosind materiale precum lemn, cărămidă, piatră, țiglă și șindrilă sunt propuse pentru protecție locală.

Az összes hagyományos (fa, téglá, kő, cserép, valamint zsendely) anyagokból épült csűr ki lett jelölve helyi védelemre.

Toate casele tradiționale vechi sunt propuse pentru protecție locală.

Minden hagyományos, régi ház ki lett jelölve helyi védelemre.

Toate porțile tradiționale sunt propuse pentru protecție locală.

Minden hagyományos kapu ki lett jelölve helyi védelemre

Toate fântânile cu roată și fântânile cu cumpănă realizate folosind materiale tradiționale (lemn, țiglă, șindrilă) sunt propuse pentru protecție locală.

Minden kerekas, valamint gémeskút, mely anyaghasználatá hagyományos (mint: fa, cserép, zsendely) ki lett jelölve helyi védelemre.

Toate anexele (porumbar, cuptor, bucătărie de vară, etc) realizate din materiale tradiționale (lemn, cărămidă, țiglă)sunt propuse pentru protecție locală.

Minden melléképület (kemence, sütő, stb.), mely anyaghasználatá hagyományos (mint: fa,tégla, cserép) ki lett jelölve helyi védelemre.

Detalierea capitoulului se regăsește în regulamentul local de urbanism.

A részletek megtalálhatóak a helyi urbanisztikai szabályzatban.

7. ELEMENTE VALOROASE / ÉRTÉKES ELEMEEK

S-au identificat 22 elemente valoroase care descriu în modul cel mai fidel tipologiile existente și autenticitatea satului Crișeni.

22 értékes elem lett azonosítva

biserica reformată / református templom

biserica unitariană / unitárius templom

nr. 28 – casă/ ház

nr. 31 – casă, șură/ ház, csűr

nr. 56 – gospodărie/ porta

nr. 67 – casă/ ház

nr. 76 – casă/ ház

nr. 77 – casă/ ház

nr. 102 – casă/ ház

nr. 109 – casă/ ház

nr. 121 – casă/ ház

nr. 148 – anexă / melléképület

nr. 163 – casă/ ház

nr. 176 – casă/ ház

nr. 194 – gospodărie/ porta

nr. 221 – gospodărie/ porta

nr. 221 – casă/ ház

nr. 224 kerteskalja utca – casă/ ház

nr. 283 – anexă / melléképület

nr. 345 – casă/ ház

nr. 352 – casă/ ház

NOTA: In realizarea releveelor din fisele de cartare ale elementelor valoroase, se ia in considerare un grad de aproximare in ceea ce priveste compartimentarile interioare ale constructiilor, respectiv anexele existente in cadrul gospodariilor, intrucat o serie din aceste spatii studiate nu au fost accesibile, pentru o documentare in detaliu

MEGJEGYZÉS: az értékes elemek adatlapjaihoz készült felméréseknel az épületek belső feltérképezése, valamint a porták egyes melléképületeinek funkcionális meghatározása hozzátétőleges, mivel a tanulmányozott területek egy része nem volt elérhető egy részletes dokumentációhoz.

Întocmit:

arh. **Bălan Ioan**
urb.peis.**Ioana Mircea**